

„ Dětský úsvit“ z.s.
Sídlo: Pod Lipami 223/5, Františkovy Lázně 351 01
IČO: 07 111 223
Kontaktní místo: Obrněné brigády 20/20, Cheb 35002
www.detskyusvit.cz
FB: Dětský úsvit – pěstounská péče, autismus a děti v nesnázích

Služba: ODBORNÉ SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ (dále jen OSP)

Název: **VZÁJEMNOST**

Standard č. 1
Cíle a způsoby poskytování sociální služby

Cíle a způsoby poskytování sociálních služeb

Kritérium

a) Poskytovatel má písemně definováno a zveřejněno poslání, cíle a zásady poskytované sociální služby a o
v souladu se zákonem stanovenými základními zásadami poskytování sociálních služeb, druhem sociální služ
osob, kterým je sociální služba poskytována

b) Poskytovatel vytváří podmínky, aby osoby, kterým poskytuje sociální službu, mohly uplatňovat vlastní v
situace

c) Poskytovatel má písemně zpracovány pracovní postupy zaručující řádný průběh poskytování sociální služ

d) Poskytovatel vytváří a uplatňuje vnitřní pravidla pro ochranu osob před předsudky a negativním hodnocen
v důsledku poskytování sociální služby. Podle tohoto poslání, cílů a zásad poskytovatel postupuje.

1. Cíle, zásady, poslání

Poslání: Pomáháme formou odborného sociálního poradenství rodinám s dítětem/děťmi, nezletilým dětem i dospělým jednotlivcům (mimo jiné i těhotným ženám či osobám s poruchou autistického spektra - PAS), kteří vnímají svou osobní, partnerskou, rodinnou či mezilidskou situaci jako obtížnou a chtějí jí porozumět a řešit.

Cíle naší služby:

- Cílem naší služby je stav, kdy dospělý jedinec, dítě, rodič i profesionálové okolo dítěte disponují potřebnými informacemi, dovednostmi a znalostmi a v zájmu dítěte ve vzájemné součinnosti efektivně spolupracují.
- Cílem naší služby je stabilizace společenských a rodinných vztahů a vazeb, bezpečná ochrana dítěte či dospělého jedince v oblasti rodiny, školy, sociálních vztahů, společenského prostředí.

Principy při práci s cílovými skupinami:

Nezávislost, nestrannost – ke klientům přistupujeme bez předsudků, bez osobní zaujatosti, bez ovlivnění a zájmů jiných subjektů či organizací

Rovnost - služba je poskytována všem klientům bez ohledu na rasu, etnickou příslušnost, pohlaví, národnost, náboženské vyznání, sexuální orientaci

Individuální přístup ke každému klientovi, pomoc a podpora dle jeho aktuálních potřeb

Respekt k soukromí i k jedinečnosti klienta

Diskrétnost, mlčenlivost – bez souhlasu klienta nejsou poskytnuty informace třetím osobám (výjimkou je poskytování informací dle zvláštního zákona, např. příslušný orgán sociálně – právní ochrany dětí, vyžádání informací orgány činných v trestním řízení a soudy)

Zákonnost - ochrana práv a oprávněných zájmů klienta dodržování ustanovení obsažených v listině základních práv a svobod (LZPS), Úmluvě o právech dítěte, Ústavy ČR a dalších platných zákonných ustanovení.

2. Okruh osob (cílová skupina a její věková struktura)

- **rodiny s dětmi** (rodiče nebo pečující osoby, tj. pěstouni nebo fyzické osoby, které mají dítě/děti svěřeny rozhodnutím soudu do výchovy a péče bez omezení věku a děti ve věku 0-18 let, včetně nastávajících nezletilých matek); přičemž děti jsou ohroženy a zasaženy tíživou životní situací rodičů, hrozí jim emoční či psychické poškození, nebo vyžadují včasnou pomoc, existuje u nich riziko ohrožení jejich zdravého vývoje nebo rodina se nachází v sociálně nepříznivé situaci, kterou nedokáže zvládat vlastními silami; **včetně rodin dětí s poruchou autistického spektra (diagnóza PAS)**
- děti z rozpadajících se rodin – zejména v rámci vyhrocené předrozvodové, rozvodové a porozvodové situace rodičů
- **osoby** (jednotlivci) s **diagnózou poruchy autistického spektra ve věku od 18 do 65 let**
- **osoby v krizi** (jednotlivci), které z důvodu zletilosti odcházejí z náhradní rodinné péče, ústavní péče nebo dětských domovů ve věku od 18 do 21 let.

Maximální okamžitá kapacita sociální služby OSP:

Ambulantní forma:

Maximální okamžitá kapacita služby: 1 klient (klient - rodič, rodina s dítětem/děťmi, dítě samotné nebo dospělý jednotlivec)

Terénní forma:

Maximální okamžitá kapacita služby: 2 klienti (klient - rodič, rodina s dítětem/děťmi, dítě samotné nebo dospělý jednotlivec)

1. Časový rozsah poskytování služby OSP

Ambulantní forma

pondělí	9:00–12:00	pro veřejnost je vždy přítomen pracovník OSP
pátek	16:00-18:00	pro objednané klienty

Terénní forma

úterý	14:00-18:00	po předchozí domluvě
čtvrtek	14:00-18:00	po předchozí domluvě
sobota	10:00-12:00	po předchozí domluvě
neděle	15:00-17:00	po předchozí domluvě

Nebo i v jiné dny a časy- dle aktuální potřeby klienta a možností služby.

V případě že kapacita služby je naplněna prostřednictvím na dobu převyšující 2 týdny, je zájemcům o poskytnutí služby či klientům vždy nabízeno prostředkování jiné, podobné služby jako náhradní, přičemž bude ponecháno na vůli zájemce či klienta, zdali tuto nabídku přijme anebo se rozhodne vyčkat.

Služba OSP je poskytována na území Karlovarského kraje (**ORP Cheb, Mariánské Lázně, Aš**).

Rozhodující kritéria pro poskytnutí služby

- problém zájemce je řešitelný v rámci nabídky poskytovatele nebo v rámci nabídky služeb, které může poskytovatel zprostředkovat
- neschopnost řešit svou situaci z vlastních zdrojů nebo za pomoci rodiny či přátel
- bydliště na území působnosti obcí s rozšířenou působností –ORP Cheb,

, nebo blízký vztah k osobě zde bydlící (pomoc v rámci příbuzenské skupiny)

Rozhodující kritéria pro odmítnutí poskytnutí služby

- problém zájemce není řešitelný v rámci nabídky poskytovatele nebo v rámci nabídky služeb, které může poskytovatel zprostředkovat,
- toxikomanie nebo jiná patologie, jejíž průběh brání konstruktivní spolupráci (tomuto zájemci je pouze zprostředkována jiná služba),
- nepřekonatelná negativní zkušenost se zájemcem o službu z minulosti (tj. klient byl hraniční, nespolupracující, agresivní, napadající, manipulativní apod).a /nebo je zde prokazatelná a důvodná etická nepřijatelnost zájemcova požadavku nebo zájemce vůbec.

V případech, kdy poskytovatel zájemci odmítne službu poskytnout, je poskytovatel povinen o důvodech svého odmítnutí zájemce bezprostředně ústně informovat a provést o tom zápis do záznamového listu. Výjimkou jsou případy, kdy by zdůvodnění bylo pro OSP přímo ohrožující, nebo kdy poskytovatel ztratil se zájemcem kontakt.

Způsoby, postupy dosahování cílů služby Metody a nástroje poskytované služby

Služba je poskytovaná:

- v souladu s Ústavou ČR (ústavně zaručená práva a LZPS), Úmluvou o právech dítěte, Zákonem č.108/2006 Sb., v platném znění, se všemi dalšími právními předpisy a právními normami České republiky, mezinárodně platnými Úmluvami a předpisy (směrnice) Evropské unie a Etickým kodexem sociálních pracovníků.
- klienti nejsou diskriminováni na základě své etnické, národnostní, sociální, náboženské a jiné příslušnosti.
- poskytovaná služba respektuje jedinečnost, důstojnost a nezávislost klienta, jeho soukromí a právo vlastní volby.

Služba je poskytována s důrazem na zplnomocňování klienta a s ohledem na zajištění kontinuity pomoci.

OSP se snaží klienta v nejvyšší možné míře zplnomocňovat k realizaci jednotlivých dohodnutých kroků.

Dílčí cíle:

Cílem služby je napomoci vytvoření takových podmínek v životě klienta, aby službu již nepotřeboval.

Jednotlivé obecné postupy a způsoby:

a)zvýšení právního a občanského vědomí, sociálních kompetencí a sociální mobility konkrétního klienta.

b)zprostředkování takových služeb a aktivit, které jsou lokálně dostupné, ale poskytovatelé o klientech nevědí, nebo klienti nevědí o službě, nebo jsou služby pro klienty nedostupné z jiných důvodů

, c)minimalizace rizik spojených se životem v sociálně znevýhodňujícím prostředí

d)rozvíjení spolupráce s dalšími subjekty, které v regionu nabízejí služby nebo mohou jinak přispět k naplnění výše jmenovaných cílů

e) k naplňování cílů slouží i konzultace či společní setkání, popř. besedy, semináře, workshopy i pracovníků OSP s učiteli ve školách (ZŠ, MŠ), ale i v dalších zařízeních a instucích (např. MPS, soudy,PPP,NNO apod); konzultace jsou realizovány za účelem získání většího vhledu a porozumění všech zúčastněných profesí za účelem co nejlépe a nejefektivněji pomoci jedincům z dané cílové skupině na bázi aktivní součinnosti . Jedná se zejména o problematiku PAS, NRP/ pěstounské péče, problematiku traumatu, citového pouta, rané deprivace... a pod.

Metody a nástroje sociální práce – obecně:

V rámci poskytování služby se využívá:

- Profesionální rozhovor + zpětná vazba
 - Narativní techniky – zejména při rozhovoru a práci s dítětem/ dětským klientem
- Nácvik konkrétních sociálních dovedností / edukace
- Mediace (některé prvky) + facilitační techniky(zlepšení komunikace a vzájemných mezilidských vztahů)

- Terapeutické rodičovství

Reminiscenční techniky

Nenásilná komunikace (prvky)

Transakční analýza (prvky)

- Rodinné konference
- Případové konference
- Kontakt s asistencí/ asistované kontakty

.Další postupy a metodické pokyny, techniky a přístupy jsou dále upraveny jednotlivými metodikami.

Viz. Standard č.5

Způsoby dosahování cílů služby

Služba je poskytována s důrazem na zplnomocňování klienta a s ohledem na zajištění kontinuity pomoci.

Právě v rámci kontinuity pracovníci využívají a aktivně spolupracují (v zájmu klienta) i s dalšími poskytovateli sociálních služeb, NNO, s odborníky, příslušnými institucemi a zařízeními, které mohou dále napomoci klientovi úspěšně zvládnout vytyčený cíl a vést plnohodnotný život.

Více viz. Standard č.5,8

OSP se snaží klienta v nejvyšší možné míře zplnomocňovat k realizaci jednotlivých dohodnutých kroků.

Odborné sociální poradenství je poskytováno se zaměřením na potřeby cílové skupiny služby: (Standard č.1):

A. Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, zprostředkování dalších navazujících služeb

B. Sociálně terapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob - učení se takovému chování, které je okolím přijímáno pozitivně, např. řádné dodržování časů, domluvených postupů, dohod apod., nácvik komunikačních a sociálních dovedností.

Pro dítě/děti jde o aktivity zaměřené na stabilizaci a harmonizaci jejich emočního a **psychického ladění, upevňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností**, rozvíjení potenciálu (obratnost, zručnost, trpělivost, komunikace a kooperace s ostatními, respekt k pravidlům, apod.). Dále se jedná o programy zaměřené na hodnotový systém, např. pomocí her, posilování identity, sebepojetí, sebehodnoty, sebedůvěry dítěte. Dítě je vnímáno jako partner – participační práva dítěte.

Pro rodiče/ dospělé osoby - podpora otevřené nenásilné komunikace a zdravých vztahů v rodině, edukačně- výchovná činnost, podpora rodičů v pochopení potřeb jejich dítěte/děti a schopnosti jejich naplňování, například podporou a nácvikem rodičovského chování, zvyšování a prohlubování rodičovských kompetencí, vedení k rodičovské odpovědnosti, podporou a nácvikem jedince ke zvyšování sociálních kompetencí a to individuálně, přímo v domácnosti klientů.

Sociálně terapeutické činnosti jsou zajišťovány poradenstvím v oblasti orientace v sociálních systémech a v oblasti vzdělávání.

C. Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí

Pomoc při vyřizování běžných záležitostí – pracovníci služby napomáhají a zkompetentňují daného jedince/ děti a jejich rodiče či jiné osoby zastupující děti v komunikaci s úřady (např. hledání pracovního uplatnění, vyřízení dokladů, jsou jim oporou a rádcem v jednání i s dalšími institucemi, organizacemi, službami a podporují je dle jejich potřeb ve zvládnání průběhu jednání, v komunikaci, v získání potřebných informací, uplatnění svých práv, v naplnění svých potřeb - a to i formou získání právního povědomí, základní orientace se v právních předpisech

Pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou, pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování osob – všechny aktivity pracovníků služby jsou zaměřeny na udržení a podporu vztahu dítěte a jeho rodiny, podporu dítěte a jeho rodiny v jejich přirozeném prostředí a na prevenci umístění dítěte mimo rodinu, na zapojení dítěte a jeho rodiny do i v komunitě dostupných služeb a na využívání místních zdrojů, na práci s okolím dítěte a rodiny tak, aby nedocházelo k jejich vyčleňování ze společnosti.

Metodický pokyn č.1

Modely a techniky práce sociálních pracovníků s cílovou skupinou

Poskytování sociální opory má přímý vliv na snížení stresu, je důležitou determinantou duševního zdraví a subjektivní pohody. Pokud systém sociální opory chybí, vede to ke snížení psychické odolnosti jedince, k riziku, že jedinec „selže“.

Sociální opora má několik funkcí

- **Emocionální opora** – opora ujišťující o respektu, úctě, důležitosti, ceně, osobním a důvěrném vztahu

Člověk má možnost ventilovat své pocity, starosti, trápení, vyjádřit sympatie, náklonnost, projevit péči, akceptovat druhé osoby.

Přínos:

- posun či změna v jedincově hodnocení míry svého „ohrožení“ událostmi, posílení jeho sebedůvěry, zvýšení jeho sebehodnocení, redukce jeho úzkosti, strachu, deprese, motivace ke zvládnání zátěžových situací.

- **Instrumentální opora** – praktická opora, poskytnutí hmotné pomoci, materiální pomoci, /poskytnout nebo obstarat peníze, věci pro domácnost, zajistit dopravu, hlídání dětí, pomoc při zajištění chodu domácnosti apod./

Přínos:

pomáhá jedinci řešit praktické problémy, rozšiřuje časový prostor pro jiné aktivity, pro relaxaci, posílení pocitu zvládat zátěž.

- **Informační opora** – poskytnutí rady, doporučení, posouzení situace, zhodnocení situace, kognitivní poučení, řešení problému, nasměrování jedince k potřebným zdrojům informací, informačním pramenům, doporučení alternativních způsobů činnosti, poskytování rad o účinnosti postupů apod.

Přínos:

- poskytuje jedinci užitečné informace, snadnější dostupnost k informacím, které potřebuje, poskytuje konkrétní pomoc při získávání potřebných služeb, což může vést k efektivnějšímu zvládnání úkolů.

- **Opora poskytovaná (sociálním) společenstvím** - pocit sounáležitosti, začlenění, včlenění, účastnit na společných aktivitách

Přínos:

- navozuje u jedince kladné emoce, což mu umožňuje na chvíli se odpoutat od zátěže, pookrát, odvádí jeho myšlenky od neustálého se zabývání problémy.

- **Opora potvrzením platnosti** - zpětná vazba, sociální srovnávání, dosažení konsensu ve vidění problémů, vhodnosti/ nevhodnosti chování jedince, vyjadřování jeho emocí, postavení v konkrétní sociální skupině, ve společenství lidí

Přínos:

- snižuje jedincův pocit, že je mimo normu, dává mu zažít pocit, že to, co prožívá, lidé kolem akceptují, umožňuje srovnání, které pro něj dopadá příznivě.

Sociální opora je nejpozitivnější co do efektu, je-li poskytována adekvátně, je-li správně zaměřena a přijde-li ve správný čas.

V případě že je v rodině dítě s mentálním či zdravotním postižením, spolupracujeme úzce s Ranou péčí „Kruček“, či se zařízením „Vilík“ nebo „Mája“ /SZSS/, popř. s jinými institucemi a organizacemi.

Zvládání náročných životních situací

Coping - tj. behaviorální, kognitivní nebo sociální reakce jedince slouží k zvládání náročných životních situací.

Rozlišujeme dva směry

- **zaměření se na sebe** – reflektuje rozvinutí osobnostního potenciálu, seberozvoj, jedinec se soustřeďuje na sebe a na vlastní emoce, prožívání tak, aby nepříjemné napětí bylo redukováno přiměřeně a efektivně a to i za pomoci „ pozitivních“ únikových mechanismů (únik do fantazie, psaní básní, ..) relaxace, psychohygieny.
Více viz. IPR
- **zaměření se na problém** – zahrnuje úsilí působit na prostředí, ovlivnit ho a změnit, jedinec se pokouší hledat adekvátní informace, přeformulovat a redefinovat problém a najít jiné, alternativní způsoby řešení situace

Volba copingové strategie záleží na předcházejících zkušenostech a na subjektivním hodnocení událostí. Optimální **zvládací strategie** spočívá v tom, že jedinec odhadne význam kritické události a vezme v úvahu rizika svých následných činů nebo naopak rizika přerušování aktivity. V některých krizových situacích je nutné neodkladně reagovat, zatímco v jiných je vhodnější činnost přerušit.

Efektivní strategie:

- aktivní přístup k realitě a hledání možností
- ventilování pozitivních i negativních emocí
- aktivní hledání pomoci
- rozdělení problémové situace na část a jejich postupné řešení
- být sám, schopen u sebe rozpoznat symptomy únavy a dezorganizace, což usnadňuje udržet si integraci a kontrolu nad každodenní aktivitou
- aktivní vyrovnání se s emocemi a problémy nebo jejich akceptování v případě, že je nemožné je změnit
- pružnost a ochota změnit sebe samého
- základy sebedůvěry a důvěry k jiným lidem, naděje, že je možné krizi překonat

„Dětský úsvit“ z.s. má písemně zpracovány pracovní postupy a metodiky zaručující řádný průběh služby.
Tyto postupy využívá pro práci s cílovými skupinami.

Dospělý klient

Pomoc a podpora:

A. rodičům

B. pečujícím osobám

Rodičům/pečujícím osobám poskytujeme vzdělávací, terapeutické a poradenské služby, včetně poskytování potřebných materiálů, odborné literatury a zaškolení pro domácí cvičení.

Samostudium: (odborná literatura, články, publikace).

K tomuto účelu máme „putovní knihovnu“ s odbornou literaturou z oblasti péče a výchovy o dítě, psychologie, práva, sociologie, speciální pedagogiky, předškolní a školní výchovy a další.

Podporu a pomoc při řešení dalších možných situací mohou klienti získávat i na facebooku, kde jsou pravidelně zveřejňovány odborné články pod názvem:

Rodičovská akademie – šíření právního povědomí

- články na různá témata vytváří soubor informací, ze kterých mohou pečující osoby čerpat nové poznatky a odborné rady.

-

„Dětský úsvit“ z.s. má rovněž zpracovány i **vlastní edukačně - naučné publikace**, které jsou k dispozici k zapůjčení klientům.

Plán spolupráce

V případě, že klíčový/ sociální pracovník vyhodnotí, že je (kromě Individuálního plánu) potřeba intervence dalšího, spolupracujícího odborníka, či v rámci síťování služeb další služby, může být zpracován pro klienta individuální „*Plán spolupráce*“.

Plán spolupráce vychází z potřeb klienta.

V písemné podobě jsou tyto informace zachyceny k Záznamovém listu, kde je popsán a definován daný problém, či riziko či jiné úskalí. Takto definovaná situace je přenesena do „*Plánu spolupráce*“

Hlavním efektem Plánu spolupráce je získání sebenáhledu a posílení vztahových vazeb, rozvoj a stimulace pozitivního emočního klimatu a soudržnosti v rodině. Nedílnou součástí je i získání hlubšího náhledu na schopnosti a možnosti klienta.

Plán spolupráce je „šit na míru“ a **upravován dle aktuální individuální potřeby** daného klienta.

Plán sestavuje klíčový / sociální pracovník klienta.

Plán spolupráce obsahuje služby a aktivity, na kterých se podílí: klient, klíčový/ sociální pracovník + další odborník.

Za spolupráce všech zainteresovaných stran je realizován.

Dle potřeby je „Plán spolupráce“ **aktualizován**.

Plán spolupráce je směřován k posilování znalostí, dovedností a kompetencí klienta s důrazem na multidisciplinární přístup.

Naším cílem je poskytnout klientům/rodině s dětmi takovou formu pomoci a podpory, která **podpoří kvalitativní změny v rodině a posílí jejich vzájemnou soudržnost a souměřitelnost.**

Individuální přístup ze strany sociálního pracovníka musí být podpořen postojem nehodnotícím - postojem neutrality ke všem zúčastněným členům rodiny, postojem zaměřeným na proces a řešení problému, bez hledání viníka.

Další možnosti:

1. Individuální případová práce

- zaměření na případ, na jedince
/v problematice duševního zdraví, vývojových poruch, ve sféře dlouhodobé péče atd./.

Základem případové práce je **pochození jedince, ale také porozumění rodině, komunitě, společnosti, kultuře.**

2. Skupinová práce

- spolupůsobení více osob při provádění úkolů v malých skupinách pod dohledem lektora, sociálního pracovníka, vedoucího, terapeuta, učitele apod.

Skupinová dynamika jako její podstatný faktor aktivizuje energii, tvořivost a odvahu k případné změně, k získání hlubšímu náhledu na celou situaci a pochopení.

3. Rodinná terapie

- pod vedením odborného konzultanta **vyhledávání chyb ve vzájemné komunikaci rodiny**, jejich náprava.

Pracovník nic nenařizuje, pouze rodinu nenásilně směřuje. Ponechává rodině možnost volby při rozhodování.

4. Case management - metoda případových konferencí

- setkávání zainteresovaných odborníků (sociální pracovník, rodič, lékař, učitelé), **hledání optimálního řešení problému.**

Jednotlivé instituce navážou spolupráci a spojí síly k řešení problému.

Práce s respektem ke schopnostem a možnostem cílové skupiny a k jejich právu na svobodu volby

- v každé situaci pečlivě vyhodnocujeme schopnost rodiny poradit si sama a vyhodnocujeme míru pomoci z naší strany. Zároveň respektujeme, že každý má svůj vlastní pohled na zvládání obtížných situací v rodině (výchovných problémů s dětmi, konfliktů mezi rodiči apod.).

Snažíme se zdůraznit prožívání dítěte v dané situaci a rodinu vést tak, aby jimi zvolené metody byly v souladu s právním řádem a dobrými mravy. Zároveň však respektujeme členy rodiny jako největší „experty“ na vlastní život. Naši rolí je podpořit rodinu ve funkčních modelech chování a pomoci ji změnit modely nefunkční. V krajně obtížných situacích postupujeme cestou interdisciplinární spolupráce (viz další principy).

Vedení rodiny k aktivnímu a samostatnému řešení situace

– vždy se snažíme s rodinou pracovat na principu spolupráce, rodinu posilovat v názoru, že je především na ní, na všech jejích členech, jakým směrem se jejich život bude dále ubírat. Zvenčí „vnucené“, nezvnitřněné cíle v rámci spolupráce a kontaktování se s rodinou, nebývají až tak přínosné a efektivní. Rodinu podporujeme a motivujeme k tomu, aby řešení nacházela co nejvíce sama a na realizaci řešení se co nejvíce podílela.

Metody práce

1. Plánování a dojednávání aktivit

- prvním krokem je, vždy s časovým předstihem, **dojednání termínu a místa návštěvy, konzultace, setkání** mezi klíčovým pracovníkem/ sociálním pracovníkem a klientem. V případě potřeby a naléhavosti je setkání ujednáno neprodleně.

Formou rozhovoru a vzájemného sdílení probíhá **mapování aktuálních a specifických potřeb klienta**, je konzultován návrh individuálního plánu.

2. Sociálně edukační vedení

- **odborné poradenství** v oblasti péče a výchovy dítě/děti (zejména v oblasti stanovování a dodržování přiměřených hranic pro děti, posilování rodičovské/pečující osoby v „rodičovské“ roli a autoritě).

3. Podpora „rodinného“ systému

- podpora rodinného systému **včetně podpory kontaktu a vztahů dítěte s biologickými rodiči / rodičem** či osobami blízkými, identifikování dalších osob vztahově důležitých pro dítě a jejich role ve výchově a v samotném životě dítěte apod.

4. Podpůrný rozhovor (sociálně terapeutická podpora)

– podpora rodičů/pečujících osob/ dětí a svěřených dětí v jejich obtížné životní situaci (možnost oddělených - individuálních setkání s odborníkem).

5. Trénink komunikačních dovedností, edukace k získání/ rozvoji/prohloubení dalších rodičovských kompetencí, schopností, dovedností

– hledání a praktické ukázky + nácvik možností, jak nastavit mechanismy vzájemné komunikace v rodině tak, aby byla přijatelná pro všechny její členy; participační práva dětí

6. Kontakt s asistencí - setkávání

- setkávání dětí s biologickým rodičem, který dítě nemá v péči a běžný kontakt mezi nimi z různých důvodů po nějakou dobu neprobíhal či za stávající situace volně probíhat nemůže (je pro dítě ohrožující). **Cílem kontaktu s asistencí je postupná obnova** a navázání vztahu biologické rodiny/ dítěte a rodiny pěstounské.

Asistovaný kontakt je naopak nařízen soudem, včetně frekvence a přesného určení času, kdy k němu má docházet. Stanovení této omezené formy kontaktu rodičů s dítětem není svěřeno do kompetencí ani pěstouna, ani doprovázející organizace, a dokonce ani orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Pracovníci zajišťují, aby kontakt biologického rodiče s dítětem byl pro dítě bezpečný. K tomuto účelu je možno uskutečnit setkání v sídle organizace, nebo na adrese Karlova 17, Cheb, kde je vytvořena i herna pro děti, v resortu Stein či na jiných vhodných místech.

Asistovaný kontakt může probíhat za asistence sociálního pracovníka, v případě potřeby za asistence psychoterapeuta, s kterými pracovníci doprovázející organizace spolupracují.

Máme rovněž zpracovaný materiál ohledně dětského traumatu. Manuál je určený pro samostudium pečujících osob a konzultace; tento materiál je návod jak pracovat a přistupovat k dětskému traumatu.

Klíčový/ sociální pracovník si všímá zájmů, potřeb, spokojenosti, podnětů a pokroků účastníků. Podporuje účastníky/ klienty v sociálních kontaktech, komunikaci s okolím, s cílem plnohodnotného zapojením do společností. Vždy však za plného respektu **oprávněných práv a oprávněných zájmů dané cílové skupiny**. *Více viz. Standard č. 2.*

Klíčový/ sociální pracovník má za povinnost provádět zajišťování potřeb a přání klientů, popřípadě ve spolupráci s ostatními pracovníky, návaznými organizacemi a subjekty zajišťovat činnosti vedoucí k eliminaci či minimalizaci případných rizik.

Klíčová/ sociální pracovníci se řídí:

- etickými zásadami a etickým kodexem
- standardy kvality
- metodami, pokyny a příslušnými zákonnými ustanoveními

Klíčový pracovník zachází s cílovou skupinou s taktem a pochopením, respektuje jejich soukromí, intimitu a individualitu.

Důraz je kladen na:

- individuální přístup
- rozvíjení zájmů, schopností a dovedností cílové skupiny tak, aby byly minimalizovány důsledky případných rizik a zabránilo se rozvoji sociálně nežádoucích jevů
- podporování jejich seberozvoje
- vytváření podmínek, které vedou k plnohodnotné integraci do společnosti

- aktivní vzájemnou spolupráci - partnerský přístup
- dodržování ochrany důvěrných informací, osobních dat
- dostatečné mapování naplňování individuálních potřeb

Klíčový pracovník musí mít schopnost:

- hájit oprávněné zájmy, potřeby a práva klienta
- pracovat s rodinou s respektem k schopnostem a možnostem jednotlivých členů
- udržovat otevřený prostor pro spolupráci
- motivovat a podporovat sebezvojnout klientů
- vést klienta/ rodinu k aktivnímu a samostatnému řešení situací
- poskytovat odborné poradenství
- bezpečně komunikovat s cílovou skupinou v emočně obtížných situacích
- vnášet v těchto situacích do jednání prvek neutrality, zmírňovat napětí
- poskytovat sociální podporu

Stanovení zastupujícího klíčového pracovníka

V případě **dlouhodobé nepřítomnosti klíčového/ sociálního pracovníka**, tj. více jak 4 týdny (vážné onemocnění, úraz, pobyt v nemocnici,..) je vedoucí „Dětského úsvitu“, z. s. a po dohodě s klientem určen jiný sociální pracovník.

Klíčový/ sociální pracovník klienta předá zastupujícímu kolegovi všechny základní a rozhodné informace o klientovi. Pravidlem je, že zastupující kolega má právo nahlédnout do spisu, přečíst si záznamy a seznámit se s aktuální situací.

Toto pravidlo je účinné zejména tehdy, pokud dojde k nečekané indispozici zaměstnance a nemá již čas či možnost předat informace kolegovi jinou cestou., tj. ústně.

Celý tento proces **dozoruje vedoucí služby „Dětského úsvitu“, z. s.**, dohlíží na hladký průběh této změny, nechává se pravidelně informovat o celém procesu . Reference a zpětná vazba jsou nezbytnou součástí efektivní spolupráce.

Změna klíčového pracovníka na základě žádosti ze strany klienta:

Pokud má klient zájem o **stanovení jiného konkrétního zaměstnance** jako klíčového pracovníka, je jí, nebrání-li tomu provozní důvody, **vyhověno**.

Případná **změna** klíčového/ sociálního pracovníka v průběhu poskytování služby je na základě projednání s vedoucí služby „Dětského úsvitu“, z. s. písemně zaznamenána formou **dodatku ke Smlouvě o poskytování sociální služby, nebo není-li uzavřena písemná smlouva, tak do Záznamového listu klienta**.

Při změně klíčového pracovníka se předává **dokumentace** klienta v **písemné podobě a v elektronické podobě**.

Dětský klient

PREMISA

Pracovníci „Dětský úsvit“, z. s. se ztotožňují s pojetím Matějčka a Langmeiera (1974), podle nichž je v **nejlepším zájmu dítěte umožnit mu vyrůst v prostředí:**

- ve kterém se cítí bezpečně
- ve kterém se orientuje
- které mu dodává spolehlivé citové vazby
- které mu umožňuje uspokojovat základní psychické potřeby a harmonicky rozvíjet svou osobnost
- které je pro něj stimulující a oceňující, přijímající jeho individualitu
- které mu dodává možnost rozvinout potřebu otevřené budoucnosti

Profesionalita pracovníků

- adekvátní vzdělání a osobnostní charakteristiky pracovníků
- nastavený systém pravidelných intervizí a supervizí
- sledování a podpora profesionálního i osobnostního růstu pracovníků a prevence syndromu vyhoření - pravidelné sezení a sdílení v týmu
- důslednost
/důraz na dodržování sjednaných pravidel ze strany pracovníků organizace a klientů/

Klienti nemusí být zvyklí mít stanoveny jasná pravidla a plnit dohody. Neplnění bývá momentem pro vznik problémů. Pracovníci „Dětského úsvitu“, z. s. se důsledně snaží dohodnutá pravidla dodržovat a učí tomu i klienty.

Role OSPOD jako koordinačního článku práce s rodinou

- úzká spolupráce s pracovníky OSPOD
- koordinace vlastní činnosti s pracovníky OSPOD
- průběžná setkání s pracovníky OSPOD /úvodní konzultace s rodinami, průběžné vyhodnocování procesu práce s rodinou, pravidelné porady, kasuistiky

Pracovník „Dětského úsvitu“, z. s. zná a ovládá profesní dovednosti a techniky

- bezpečně komunikuje s cílovou skupinou v emočně obtížných situacích
- vnáší v těchto situacích do jednání prvek neutrality nebo konkrétního tématu
- zmírňuje napětí
- zachovává klid ve vystřených situacích
- snižuje frustraci klientů při zvládání náročných životních situací – poskytována je tzv. „sociální podpora“
- udržuje otevřený prostor pro spolupráci
- podporuje motivaci a seberozvoj klientů/pečujících osob i dětí

PŘÍSTUPY – obecně

Jaké přístupy ve své práci využíváme?

Komplexní přístup

- metoda **případové konference**
 - spolupráce všech osob, institucí a organizací, které s rodinou spolupracovali či by spolupracovat s ohledem na jejich situaci mohli – hledání jednotného (společně zaměřeného) řešení
- **interdisciplinarita a týmová práce**
 - propojení různých odborných pohledů v týmu (psychosociální, psychologický, pedagogický)
- **volba typu podpory dle potřeb rodiny/jedince**

Individuální přístup

Každý člověk je jedinečný, sám zná nejlépe svůj problém. Proto i cesta k řešení jeho problému je individuální a vyžaduje, aby byla „šitá na míru“ s ohledem k jeho osobnosti, časovému a situačnímu vývoji jeho problému.

Individuální přístupu ke klientovi spočívá

Individuální poradenská praxe je určena všem klientům, kteří potřebují intenzivní profesionální péči a podporu v oblasti jak sociální, tak osobnostní. Zaměřujeme se na preventivní působení vzniku nežádoucího chování a reedukaci méně závažných vývojových poruch.

Jejich zájmy směřujeme k důvěře ve skutečné hodnoty života.

Metodický pokyn:2

Naše aktivity jsou motivovány a vycházejí z principů Úmluvy o právech dítěte. Usilujeme o plnohodnotné uplatňování participačních práv dítěte a ochranu jeho nejlepšího zájmu dítěte.

Kontaktní terapei -podpůrná terepie pro děti a klienty / nejen/s diagnózou PAS: Kontaktní, tzv. pony terapie – poníček Pepíček, zážitková terapie; včetně aktivního sdílení, rozhovorů s dítětem, spjeno s narativními technikami a zážitkovou pedagogikou

Jedná se o pravidelná setkávání dítěte/děti s Pepíčkem ponyem. Pony byl (spolu se třemi holandskými, zakrslými kozičkami) zakoupen organizací za účelem zážitkové terapie pro děti.

Cílem setkávání dětí s Pepíčkem pony je pomoci dětem zbavit se strachu, obav a napětí, neztratit důvěru a prohlubovat cituplný vztah k sobě samým i k ostatním, budovat v sobě klid a vnitřní vyrovnanost, empatii, prosocialitu, zdravou sebedůvěru a posilovat sebezpojetí.

Zahrada Dětství – práce s hlínou, sázení květin, bylinek, práce s kamínky; jde o venkovní aktivitu, v přírodě, děti si sami osazují daný prostor

Fazolky Naděje- dítě si zasadí vl. fazolku, o tu se stará a pečuje, učí se jí chránit tak, aby rostla; je o asociaci vztahové problematiky

Výchovná a poradenská péče – publikace, programy a pomůcky

Formy:

- pohádkový příběh, imaginace, kresba, tvořivá dramatizace, práce s hlínou a dalšími pomůckami, sociální divadlo, emoční karty, tvořivé kufříky, arteterapie, kulisy, maňasy, komiks.

Danou formu a způsob práce s dítětem vytipujeme dle konkrétní situace, kterou chceme pomoci dítěti řešit, věku a pohlaví dítěte, jeho osobnostního ladění, schopností, dovedností, zájmů, co zvládá či nezvládá, jaký konkrétní problém chceme řešit (výchovný problém, práce s emocemi, problém v komunikaci....).

Kdo:

- klíčový/ sociální pracovník
- **Jaký konkrétní přístup, postup, techniku a formu zvolit /popř. jejich kombinaci/ záleží na konkrétní dané situaci, která může být různorodá a může se měnit v čase a s věkem dítěte.**

- **Vhodnost výběru** je na klíčovém/ sociálním pracovníkovi, který se v případě potřeby poradí s vedoucí služby, popř. s dalším spolupracujícím odborníkem /psychologem, terapeutem, speciálním pedagogem, odborným konzultantem/.
- **Průběh a hodnocení přínosu** zvoleného postupu, techniky, metodiky na rozvoj dítěte /rodiny/ je zachycen v písemné podobě v záznamu / Záznamový list..

Andělský deníček - určen pro děti ve věkové kategorii 6 - 12 let.

Andělský deníček je určen dítěti dané věkové kategorii; Deníček obdrží dítě od svého klíčového/ sociálního pracovníka. Dítě požádáme, zda by samo mohlo deníček vyplnit a vysvětlíme mu proč.

Necháme mu dostatek času a prostoru, aby mohlo pracovat se svou fantazií a mohlo se ponořit samo do sebe.

Tím větší vypovídací schopnost pak takový deníček má, jde nám totiž o **autentické vyjádření vnitřních pocitů, přání, obava všeho toho, co může dítě ukrývat ve vnitru.**

Poté s dítětem deníček projdeme a necháme ho, aby nám samo svými slovy vysvětlilo vše, co do deníčku napsalo, nakreslilo, doplnilo. Pokud shledáme, že některé odpovědi signalizují problém /např. u otázky „Co se ti na sobě nejvíce líbí?“ a jsou ve všech „bublínách“ jako odpověď dítěte NIC/ zkonzultujeme odpovědi dítěte v deníčku s odborným konzultantem popř. psychologem, abychom tak nepodcenily příznaky nějakého deficitu, trápení dítěte.

V případě vyhodnocení potřeby intervence a odborné pomoci dítěti, vytvoříme „Plán spolupráce“.

Bylinkové panenky – určeny pro děti předškolního věku a mladšího školního věku.

Jedná se o maňasy- ušité látkové bylinkové panenky, kdy každá jedna bylinka je v podobě panenky. Učíme tak děti znát nejen jednotlivé léčivé bylinky, co bylinky potřebují, jak nám mohou pomoci, ale **vedeme děti i k lásce a k úctě k přírodě** a k jejímu bohatství. Učíme děti znát cyklus přírody- střídání ročních období, měsíců.

Skutečné bylinky také pak sázíme spolu s dětmi do hlíny na vhodné místo a tvoříme tak bylinkové zahrádky.

Projekt Dětského úsvitu z.s. : „Zahrada Dětství“- Františkovy Lázně, lesopark Amerika

Příběhy berušky Milušky určeny pro děti předškolního věku a mladšího školního věku.

Publikace „Příběhy berušky Milušky“ může být věnována každému dítěti v dané věkové kategorii. Sociální pracovník publikaci představí dítěti názornou ukázkou čtení a požádá dítě rodiče/ pečující osobu o pokračování spolu s dítětem v četbě.

Při další konzultaci je možné hovořit o obsahu knihy, s otázkami, co se dítěti nejvíce líbilo, který byl jeho oblíbený hrdina a proč, co je nejvíce zaujalo apod.

Violka a cesta za Duhou: pro děti mladšího a staršího školního věku.

Jedná se o zážitkový, interaktivní program, forma sociálního divadla + publikace.

Tématicky je program **zaměřen na zpracování a rozpouštění negativních emocí, posílení sebepojetí, identity, sebpřijetí.**

Pracuje s problematikou šikany, etiketizace

Pro děti starší a dospělé klienty máme edukačně – naučnou publikaci: “ Svítlna Majáku“, která pojednává o problému šikany, možném střetu dětí a mladistvým se zákonem, šíří právní povědomí.

Cesta za Duhou – určena pro děti předškolního a mladšího školního věku.
Jedná se o pohádkový příběh, který **pracuje s pocity a emocemi dětí.**

Příběh pomáhá dítěti provést jej jeho emocemi, pomáhá mu si uvědomit různé pocity, učí dítě se pojmenovat a přijmout.

Lapálie myší rodiny – určeny pro děti předškolního a mladšího školního věku.
Jedná se o zážitkový, interaktivní program, forma sociálního divadla + publikace.
Tematicky **zaměřen na problematiku dětí, kteří mají rodiče či jednoho z rodičů ve výkonu trestu.**

Skupinová forma: k publikaci jsou vytvořeny rovněž látkové maňasy – jednotliví hrdinové z publikace. Díky tomu je možno realizovat interaktivní sociální divadlo a to kdekoliv, kdejerpo to vhodné prostředí, interiér/ exteriér.

Komunikační bedna – určena pro děti předškolního věku.
Pomůcky z komunikační bedny **pomáhají dětem, které mají problémy s komunikací**, např. opožděný psychomotorický vývoj, mentální postižení nebo jiný handicap, který vyžaduje tento typ komunikace.

Vhodnost výběru pomůcek - dle typu a věku dítěte, výběr je na klíčovém pracovníkovi, v případě potřeby konzultuje s odborníkem.

Tematické kufříky – určeno pro děti 0 – 15 let
Kufříky jsou tematicky zaměřené na **rozvíjení určitého zájmu dítěte**. Každý kufřík obsahuje např. knížku, pomůcky, hry a jiné podpůrné materiály, které se vážící k individuálnímu zájmu daného dítěte.

Výběr kufříku a jeho skladba je na daném klíčovém/ sociálním pracovníkovi.

Terapeutické panenky - určeny pro děti předškolního věku a mladšího školního věku.
Pokud s dítětem obtížně navazujeme kontakt, dítě je silně deprivováno, je vyhýbavé, úzkostné, je vhodné použít tento typ pomůcky pro **získání pocitu důvěry a bezpečí u dítěte.**

Dítěti může klíčový/ sociální pracovník terapeutickou panenku ponechat na časově delší dobu i několik měsíců tak, aby mohlo i s panenkou spát, mít ji u sebe, dát jí nějaké jméno, aby si s k ní vytvořilo vztah, přes který bude poté snadnější navázat kontakt.

Komiks – určen pro děti od 7 let věku.
Komiksovou formou (DKC Praha) jsou zpracována některá témata.

Specifická porucha učení, školní neúspěch

V případě zjištění u dítěte specifické poruchy učení, nebo jeho ohrožení školním neúspěchem, obrátí se klíčový pracovník o pomoc na dva **odborné konzultanty**, kteří buď formou individuální či skupinovou s daným dítětem začnou pracovat.

Požadavek je klíčovým pracovníkem předán písemně odborným konzultantům na tiskopise „*Plán spolupráce*“.

Edukační materiál pro děti /nejen školního věku/ „Tvoje práva – Tvoje ochrana a bezpečí“

Publikace má za cíl **seznámit děti s Úmluvou o právech dítěte**. Obsah publikace má za pomoci klíčových/ sociálních pracovníků seznámit děti s jejich právy, jak je používat, jak a kdo má a musí dětem pomáhat při jejich ochraně.

Maják – cesta bezpečí: zážitkový, interaktivní program pro děti 8- 16 let

- projekt, je pravidelně umístován i na facebooku a má děti seznámit s jednotlivými skrytými hrozbami a to včetně hrozeb skrytých v kyberprostoru. Cílem je aby dítě by mělo poznat samo sebe, naučit se pomáhat samo sobě, umět se správně rozhodovat v kontextu osvojených hodnot a morálních principů, rozvíjí sebehodnotu, prosocialitu, empatii; cílí i na to, aby daný jedinec uměl poradit i ostatním, když si neví rady, být jim bezpečnou oporou v nesnázích, umět rozpoznat rizika a pracovat s problémy.

Doporučená metodika pro práci s problémovým dítětem

Dítě s problémem je často hnáno nediferencovanými a nezacílenými pocity strachu a hněvu, který neumí vyjádřit konstruktivním způsobem.

1. Práce s agresivním dítětem

Někdy je dítě vnímáno jako agresivní, pokud pouze vyjádří svůj hněv. Ale agresivní projevy znamenají, že se dítě může snažit vyhnout skutečným pocitům skrytým pod povrchem. Pojem agresivní chování, často označované jako asociální chování, může zahrnovat destruktivní projevy například ničení majetku, krádeže, žhárství.

Co prožívá?

Dítě, které jedná nepřátelsky, násilně a destruktivně, je někdo, kdo se **uvnitř velmi zlobí, kdo má pocity odmítnutí, ohrožení, kdo zažívá úzkost, cítí se zraněný, a často je osobnostně nevyrovnaný**. Má také velmi nízkou sebeúctu. Není schopen či nechce se vyjádřit, co cítí, protože pak by mohl ztratit získanou sílu, kterou napřel do agresivního chování.

Je důležité pomoci dítěti si skutečné pocity uvědomit, pomoci mu je vyjádřit a pojmenovat (kresbou, imaginací, rozhovorem, tvořivou dramaturgií, ...).

Techniky:

Vhodnou pomůckou je komunikační bedna, kresba, práce s hlínou, imaginací.

V další fázi umožňujeme dítěti pocity postupně přijmout a zpracovat a to i za spolupráce s přízvanými odborníky /dle potřeby, s přihlédnutím, zda se jedná o dlouhodobý problém či krátkodobou záležitost přechodného charakteru/.

2. Ustrašené dítě

Techniky:

U dětí, které jsou stažené do sebe, mají problém se projevit, je dobré použít např. Andělskou stezku, emoční karty či práce s „Příběhy berušky Milušky“, dále kresba a tvořivá dramaturgie – pohádkový příběh např. „zakletý les, kde zvířátka a mají lidské vlastnosti a necháme na dítěte, aby si hrálo s fantazií a rozvíjelo svoji představivost.

3. Práce se špatně přizpůsobivým dítětem

Děti, které okolí považuje za špatně přizpůsobivé, bývají velmi **osamocené**.

Je to zejména v případech, kdy dítěti nikdo opravdově nenaslouchá, nebere jeho pocity na vědomí či je přehlíží.

Techniky:

Zde je třeba pracovat na povzbuzení dítěte, dát mu prostor a čas k sebevyjádření, aktivní sdílení, následně.

Proces je dobré podpořit za použití verbálních dovedností - „A co ty na to?“ „Jak to cítíš?“ „Co si myslíš?“ - tj. časté kladení dotazů, projevení zájmu o pocity a názor dítěte, zapojením výtvarných technik, imaginace, sociálního divadla.

4. Dítě s poruchou učení

Pro děti s poruchou učení je typická **nedostatečně vyvinutá motorika**.

Tyto děti vypadají **nemotorně a neohrabaně**, někdy se obtížně učí zavazovat si boty, skákat, jezdit na kole atd.

Následná frustrace a zklamání problémy jen zhoršují a vedou dítě k vyhýbání se činnostem které nezvládají.

Techniky:

Tělesný pohyb a učení jsou vzájemně provázány, proto zde je dobré použít práci s tělem, dechová cvičení, techniky zaměřené na jemnou a hrubou motorku, či dětskou jógu za pomoci imaginace a pomůcek.

5. Hyperaktivní dítě

Hyperaktivní dítě často má **vážnou poruchu učení**, která je zapříčiněna **nedostatkem v oblasti smyslového vnímání** - vizuálního, **sluchového** a někdy i **hmatového**.

Motorické potíže zapříčiňují špatnou koordinaci oko – ruka, a tak negativně ovlivňují schopnost psát.

Dítě je zmateno a zneklidněno v prostředí s nadmírou podnětů.

Vztahy:

Dítě neumí vztahy navazovat a udržovat.

Dítě je většinou od ostatních ponižováno, značkováno. Ostatní děti si ho dobírají nebo mu nadávají.

Co prožívá?

Stydí se za své nedostatky, má pocity méněcennosti. Svět mu může připadat krutý a nespravedlivý.

Hyperaktivní děti bývají často medikovány.

Děti s některým či se všemi symptomy hyperaktivity se někdy zcela prostě vyhýbají nepříjemným pocitům. Mohu být neschopny či neochotny vyjádřit potlačované emoce. Tím pádem před svými emocemi „prchají“, nedokáží být v klidu, soustředit se, vydržet u nějaké činnosti.

Protože se k tomu může přidružovat i úzkost, strach se zapojit do nějaké činnosti. Raději budou neustále přebíhat od jednoho k druhému a budou působit nesoustředěným dojmem.

Děti **vystrašené, rozzlobené či úzkostné** se mohou chovat tak, že budou působit jako „hyperaktivní děti“ a mohou tedy nést i důsledky tohoto označení.

Techniky:

Pokud takové dítě vidí a cítí, že je bráno vážně, že mu někdo skutečně naslouchá (tj. nepoučuje, nekáže, neusměřňuje, neznevažuje,..), dokáže své symptomy hyperaktivity „zkrotit“.

Způsob práce s těmito dětmi se neliší příliš od postupů práce s dětmi agresivními či hněvivými.

Výborné jsou **hmatové zážitky** (práce s hlinou, pískem, dřevem, prstovými barvami).

Dále pomáhá **dotek a tělesná cvičení** – pomáhají uvědomování si vlastního já dítěte a mají také uklidňující efekt. Velmi dobře pomáhají **masáže**. Strach a úzkost vedou ke ztuhnutí svalstva a masáže je může velmi dobře uvolnit.

Standard č.1 c- upraveno ve Standardu č.2

Aktualizováno dne : 1.7.2022

Platnost a účinnost: od 1.3.2022

Zpracovala a schválila: :Mgr. Sonia Sudimacová, předsedkyně spolku „ Dětský úsvit“ z.s